

pel adasında savaş halinde bulunduğu-
ndan bundan haberi bile olmamıştı (a.g.e.,
II, 268-269).

Derviş Paşa XVI. yüzyılın önemli fakat
az tanınmış şairlerinden biridir. Baş ta-
rafında hayat hikâyesini verdiği için bir
bakıma otobiyografisi olarak nitelendi-
rilebilecek *Muradnâme*'si sade ve akıcı
ifadesi, oldukça güzel tahkiye üslûbu
ile kendisine mesnevi tarzını kullanan
şairler arasında iyi bir yer kazandırmış-
tır. Derviş Paşa'nın az sayıdaki gazelleri
Muradnâme'ye kıyasla daha az değerli
şiiirler olmakla birlikte Peçuylu'nun da
beğenerek eserine kaydettiği kazâ ve
kaderle ilgili gazeli, şairin bu vadideki
kudretine iyi bir örnek olduğu gibi ta-
savvufa meylini de göstermektedir. Bir
divanının olup olmadığı bilinmeyen Der-
viş Paşa'nın manzumelerine mecmua-
larda, tezkirelerde ve bazı tarih kitapla-
rında rastlanmaktadır. Derviş Paşa, Mos-
tar Köprüsü'nün kemerinin ortasında yer
alan Arapça kitâbesinde, doğum yeri olan
Mostar'ı ve Mimar Sinan eseri ünlü köp-
rüsünü de tasvir etmiştir (Hoernes, I, 511).
Kendisine *Sehânâme*'yi Türkçe'ye çevir-
me görevi verildiğinde nazımda kudreti
olmadığını, sözünde kusur bulunduğu-
nu söyleyerek (*Muradnâme*, vr. 11^b) te-
vazu göstermişse de şiirdeki kabiliyeti-
ni daha sonra kendisi de ifade etmiş ve
duygularını, "Geh kasîde gehî gazel der-
dim / Cümle rengîn ü bî-bedel derdim //
Gazelim dolanıp dokuz şehri / Şöhretim
tuttu gün gibi dehrî" (*Muradnâme*, vr.
10^b-11^a) mısraları ile dile getirmiştir. Fe-
him Bayraktareviç Bosnalı şairleri sayar-
ken Derviş Paşa'nın yanında oğlu Ahmed
Bey Sabûhî'yi de zikretmektedir (Â, VIII,
430).

Enderun'da yetişip yıllarca saray gö-
revlerinde bulunan, güçlü bir şair, fazi-
letli ve bilgili bir devlet adamı olan Der-
viş Paşa savaş meydanlarında da ken-
dini göstermiş, özellikle Csepel Muha-
rebesi sırasındaki kahramanlığı serhad
boyarında yıllarca bir destan gibi söy-
lenmiştir (Evliya Çelebi, VI, 211).

BİBLİYOGRAFYA :

Derviş Paşa, *Muradnâme*, Millet Ktp., Man-
zum, nr. 1010, tür.yer.; *Beyânî, Tezkire*, İÜ Ktp.,
TY, nr. 2568, vr. 32^{a-b}; *Selânikî, Târih* (İpsirli),
II, 575-576, 656, 792-793; *Kınalızâde, Tezkire*,
I, 372-378; *Sâfi Mustafa, Zübdetü't-tevârîh*,
Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2428,
vr. 262^b; *Kafzâde Fâizî, Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp.,
TY, nr. 1646, vr. 42^b; *Hasan Beyzâde, Târih* (haz.
Nezihi Aykut, doktora tezi 1980), İÜ Ed.Fak.,
Tarih Seminar Kitaplığı, nr. 3277, II, 220-222,
268-269; *Mehmed b. Mehmed, Nuhbetü't-te-
vârîh ve'l-ahbâr*, İstanbul 1276, s. 214-215;
Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 132-133, 134, 228-
229, 271-276; *Abdülkadir Efendi, Târih* (haz.
Ziya Yılmaz, doktora tezi, 1990), İÜ Ed.Fak.,
Genel Kitaplık, nr. TE 80, s. 250, 254, 267, 295-
296; *Kâtib Çelebi, Fezleke*, I, 126, 179, 198-
199; a.mlf., *Keşfü'z-zunûn*, II, 982; *Cengiz Or-
honlu, Osmanlı Tarihine Aid Belgeler, Telhis-
ler (1597-1607)*, İstanbul 1970, s. 75-76; *Rizâ,
Tezkiretüş-şuarâ*, İstanbul 1316, s. 35; *Riyâzî,
Zübdetüş-şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr. 60^a-
61^a; *Evliya Çelebi, Seyahatnâme*, VI, 211-212;
Mecmûa-i Eş'âr: Gazeliyyât ve Kasâid, Millet
Ktp., Manzum, nr. 783, vr. 14^b, 29^b; *Naîmâ, Tâ-
rih*, I, 218-219, 286, 317-318; *Hammer (Atâ
Bey)*, VII, 238-239; VIII, 30; *Atâ Bey, Târih*, IV,
135-136; *Moriz Hoernes, Wissenschaftliche
Mittheilungen aus Bosnien und der Hercego-
vina*, Wien 1893, I, 511; *Ergun, Türk Şairleri*,
III, 1171-1176; *Firdevs Kırûkcü, Derviş Meh-
med Paşa* (mezuniyet tezi, 1966), İÜ Ed.Fak.,
Tarih Seminar Kitaplığı, nr. 943; *Small Baliç,
Das Unbekannte Bosnien*, Wien 1992, s. 254;
M. Cavid Baysun, "Derviş Paşa", *Â*, III, 549-
551; *Fehim Bajraktareviç, "Mostar"*, *Â*, VIII,
430; V. J. Parry, "Derwish Pasha", *EI*² (Fr.), II,
214-215.

MAHMUT AK

NURİ ÖZCAN

DERVİŞ SADÂYÎ

(ö. 1066/1655)

Türk dinî ve din dışı
eserler bestekârı.

İstanbul'da doğdu. Devrin üstatların-
dan faydalanarak müzik bilgilerini iler-
letti. Gülşeniyye tarikatına intisap etti.
Atrabül'l-âsâr'da onun Mevlevî olarak
gösterilmesi yanlıştır. Nitekim Mısır'a
yaptığı seyahat esnasında Kahire'deki
İbrâhim Gülşenî Âsitânesi'nde uzun sü-
re hizmet ettiği belirtilmektedir. Daha
sonra Bursa'ya gitti. Orada 6 Muharrem
1066 (5 Kasım 1655) tarihinde vefat etti
ve Devciler Mezarlığı'na defnedildi.

Güzel bir sese sahip olan Derviş Sadâ-
yî, bestelediği eserleriyle devrinin önem-
li müşikişinasları arasında yer almıştır.
Şöhretinin en parlak zamanı IV. Murad
devrine (1623-1640) tesadüf eder. Beste
ve ilâhî formundaki birçok eserine çeşit-
li el yazması güfte mecmualarında rast-
lanmaktaysa da bunlardan sadece, "Gel-
mişim vahdet ilinden" mısraı ile başla-
yan evsat usulündeki sabâ ilâhisi nota-
sıyla zamanımıza ulaşabilmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

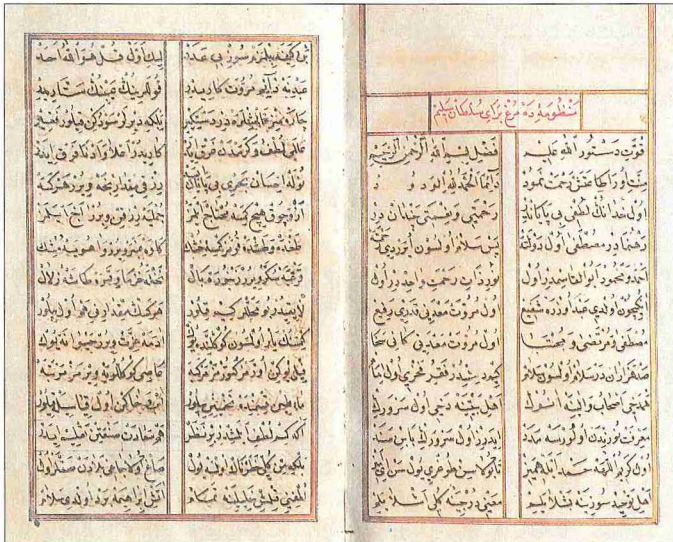
Hâfız Post, *Mecmûa*, TSMK, Revan, nr. 1724,
vr. 110^a; *Beliğ, Güldeste*, s. 524-525; *Esad Efen-
di, Atrabül'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 17^b;
Müstakimzâde, Mecmûa-i İlahiyyât, Süleyma-
niye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 63^a; *Mec-
mûa*, İÜ Ktp., TY, nr. 9857, vr. 103^b, 144^a; *Mec-
mûa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 637, vr.
31^b, 89^b; nr. 650, vr. 58^b, 73^b; *Ergun, Antoloji*,
I, 34, 71-72; *Mahmud Ragıp Gazimihal, Bur-
sa'da Mûsiki*, Bursa 1943, s. 12; *Şengel, İlahî-
ler*, II, 93-94; *Öztuna, BTMA*, II, 246.

DERVİŞ ŞEMSEDDİN

(ö. 919/1513'ten sonra)

Dehurg adlı mesnevisiyle
tanınan Osmanlı şairi.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli
bilgi yoktur. Latîfî Seferihisar'dan, Âşık
Çelebi ve Kâtib Çelebi ise İran bölgesin-
den (Acem'den) geldiğini söylemektedir-
ler. Her üç kaynaktan ve eseri *Dehurg*'-
dan anlaşıldığına göre Yavuz Sultan Se-
lim zamanında (1512-1520) eser vermiş-
tir. Latîfî, "Ol ahd-i hümayûnun âhirle-
rinde âhirete gitmiştir" (*Tezkire*, s. 209)
demekle Yavuz Sultan Selim devrinin son
yıllarında vefat ettiğine işaret etmekte-
dir. *Dehurg* adlı mesnevisini 919'da

Derviş
Şemseddin'in
Dehurg adlı
mesnevisinin
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp.,
TY, nr. 3814/2)

(1513) nazmettiğine göre bu tarihte hattat olduğu kesindir.

Sade bir dile sahip olan Derviş Şemseddin şiirlerinde zaman zaman realist tasvirlerle de yer vermiştir. Latîfî ve Âşık Çelebi'nin tezkirelerinde yer alan birkaç şiiri dışında mevcut olduğu ileri sürülen divanı henüz ele geçmemiştir.

Şairin günümüze ulaşan tek eseri *Dehmurg*'dur. Mesnevi tarzında ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış olan eser sembolik bir hikâye olup 710 beyit civarındadır. Vasfi Mahir Kocatürk'le Fahir İz'in ve bunlardan naklen bazı kaynakların ileri sürdüğü gibi eserin 909 (1503) yılında yazıldığını kabul etmek mümkün değildir. Çünkü gerek eserde gerekse Latîfî ve Âşık Çelebi tezkirelerinde şairin *Dehmurg*'u Yavuz Sultan Selim'e takdim ettiği belirtilmemiştir. Ayrıca eserin nüshalarının incelenmesinden, bizzat Yavuz Sultan Selim adına kaleme alınan bir methiye kısmının bulunmasından ve padişahın adının geçtiği başka beyitlerden de anlaşılabileceği gibi mesnevi Yavuz Selim zamanında kaleme alınmış ve ona takdim edilmiştir. *Dehmurg*'un 909'da nazmedildiği şeklindeki yanlış kanaat, muhtemelen Ankara Genel Kitaplığı'ndaki (nr. 433) nüshada mevcut, "Bu hikâyet tamâm olmuştur yavuz / Sâl-i hicretten dokuz yüz tam dokuz" (Kaya, s. IV) beytinden dolayı ortaya çıkmıştır. Halbuki eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan bir nüshasındaki (TY, nr. 3814/2) şu beyit mesnevinin 919 yılında nazmedildiğini açıkça göstermektedir: "Bu hikâyeden ki olmuştur henüz / Sâl-i hicretten dokuz yüz on dokuz". Diğer taraftan Agâh Sırrı Levend, kaynak belirtmeden eserin 920 (1514) yılında telif edildiğini kaydetmektedir.

Bir nasihat kitabı olan *Dehmurg*'da sözü edilen baykuş (süfî), karga (şair), tûtî (âlim, molla), kerkes (kalender), bûlbûl (hânende), hüdhüd (hekim), kırlangıç (müneccim), tavus (tüccar), keklik (Ferhad) ve leylek (dindar) aslında birer karakteri temsil etmektedir. Attâr'ın (ö. 618/1221) *Manîku'î-ı tayr* adlı mesnevisi tarzında yazılmış olan *Dehmurg*'da tasavvufî konular işlenmiştir (ayrıca bk. Aksoy, s. 63-64).

Eserin İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3814/2, 713 beyit), Nuruosmaniye (nr. 4987/2, 648 beyit), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (nr. 3700/857), Türk Dil Ku-

rumu (nr. A 239 [bu iki nüsha için bk. Levend, s. 107]) kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Muallim Cevdet, nr. K 365/1, 677 beyit), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı (nr. 3796/3, 648 beyit) ve Ankara Genel Kitaplığı'nda (nr. 433) olmak üzere toplam yedi nüshası tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Derviş Şemseddin, *Dehmurg*, İÜ Ktp., TY, nr. 3814/2; a.e., İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K 365/1; ayrıca bk. metinde gösterilen nüshalar; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 150*; Latîfî, *Tezkire*, s. 209-210; *Keşfü'z-zunûn*, I, 762; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul 1967, I/2, s. 746-750; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 314-315; İ. Güven Kaya, *Derviş Şemsî Dehmurg* (mezuniyet tezi, 1968), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplığı, THT, nr. 199; Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye", *TDAY Belleten* (1967), s. 107; Hasan Aksoy, "Derviş Şemsî, Dehmurg ve Bazı Notlar", *İlim ve Sanat*, sy. 28, İstanbul 1991, s. 63-64; *TDEA*, II, 262.

HASAN AKSOY

DERVİŞ VAHDETİ

(1870-1909)

31 Mart Vak'ası sorumluları arasında idam edilen, *Volkan* gazetesinin sahibi ve başyazarı.

Asıl adı Derviş olup Kıbrıs'ta Lefkoşe'de doğdu. Küçük yaşta okula başladı, ardından medreseye girerek Arapça ve fıkıh okudu. Bu arada Nakşibendî tarikatına intisap etti ve Lefkoşe'deki Ayasofya Camii'nde müezzinnliğe başladı. On altı yaşında iken annesinin intiharı, yirmi bir yaşında iken de babasının ölümü, üzerinde derin izler bıraktı. Bu sırada Kıbrıs'ın İstanbul ile olan münasebetleri artınca İstanbul'a gidip iki ay orada kaldı. Kıbrıs'a dönüşünde İngilizce öğrenmek

için Larnaka'daki bir misyoner okuluna devam etti. Fakat bir müddet sonra kilisede vaaz dinlemeye zorlanması üzerine okulu terkederek kendi kendine İngilizce öğrenmeyi sürdürdü. İngilizce'si yeterli düzeye gelince adadaki İngiliz idaresine memur olarak girdi. Burada İngiliz kültüründen etkilendi. İstanbul seyahati sırasında daha yakından tanıma fırsatı bulduğu *Mizan*, *Hürriyet* ve *Meşveret* gazetelerini büyük bir ilgiyle takip etmeye ve bunları Kıbrıs'ta yakın arkadaşlarına dağıtmaya başladı. Ayrıca İstanbul'dan, II. Abdülhamid rejiminden kaçıp Paris'e giderken Kıbrıs'a uğrayan hürriyetçi gençlere de yardımcı oluyordu. Bu yüzden Jön Türk adıyla anılmaya başlandı ve Sultan Abdülhamid'e dil uzattığı gerekçesiyle bir ara sorguya çekildi.

1902'de tekrar İstanbul'a gitti, bir süre boş gezdikten sonra parasız kalınca Dahiliye Nâzırı Memduh Paşa'ya yazdığı bir dilekçe üzerine himaye görerek 400 kuruş maaşla Muhâcirîn Dairesi'ne alındı. Burada verilen mübeyyizlik görevini kendisine uygun görmediği için yazdığı bir şikâyet dilekçesi üzerine tevkif edildi. Ailesinden habersiz olarak Mehterhâne'de otuz dört gün tutuklu kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Diyarbakır'a sürüldü; orada üç buçuk yıl kaldı. Burada "üstâd-ı hürriyyet" dediği Ziya Gökalp'in sohbetlerine katıldı ve ondan etkilendi. Ayrıca Şeyh Hacı Ahmed ile tanışarak tasavvufî bilgisini ilerletti. Kendi anlatıklarına göre Hacı Ahmed'den aldığı tasavvufî tesiri Ziya Gökalp'ten edindiği felsefî kültürle birleştirdi (*Volkan*, nr. 75 [3 Mart 1325], s. 2). Bu halet-i ruhiye ile Vahdetî adını benimsedi. Ziya Gökalp'in onu tutarsız bir şahsiyet olarak görüp kendisine Lâhûtî lakabını taktığı da zikredilmektedir. İstibdadı karşı yapılan Telgrafhâne işgaline katılan Vahdetî, II. Meşrutîyet'in ilânından kısa bir süre önce derviş kıyafetine girerek kaçtı. Ancak bir süre sonra Birecik'te yakalandı ve zindana atıldı; üç gün sonra da Diyarbakır'a geri getirildi. Meşrutîyet'le birlikte ilân edilen umumi aftan faydalananak serbest kaldı.

Derviş Vahdetî sürgün hayatı bitince Kıbrıs'a gitti, mallarını satarak İstanbul'a döndü. Eski işine girmek istediye de kabul edilmedi. İttihatçılar'dan da ilgi görmeyince sürgünden dönenlerle İttihat ve Terakkî'den ayrılanların kurduğu

Derviş
Vahdetî